

Психологічні науки

УДК 159.922

Чижишин Оксана Ігорівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін

Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу

Західноукраїнського національного університету

Chyzyshyn Oksana

Candidate of Economic Sciences,

Assistant Professor of the Department of Fundamental and Special Subjects

Educational and Scientific Chortkiv Institute of

Entrepreneurship and Business of

Western Ukrainian National University

ORCID: 0000-0002-2713-7328

**ПАРАМЕТРИ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ
ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ БАТЬКІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ
ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ**

**PARAMETERS, CRITERIA AND INDICATORS OF THE
EFFECTIVENESS OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR PARENTS
RAISING CHILDREN WITH DISABILITIES**

Анотація. Важливим в дослідженні стало розробити ефективні методиками по навчанню та соціальній адаптації родин, які виховують дітей з інвалідністю з метою захисту їх громадянських прав та гідності, сприяння розвитку центрів для підтримки таких громадян та їх сімей на основі соціальних програм, залучення роботи громад для інтегрованого життя таких людей.

Крім роботи з батьками, які виховують дітей з інвалідністю у

психологопедагогічного колективу стоїть завдання навчити оточуючих лояльніше і рівноправно ставитись до потреб таких людей, суспільство повинно навчитись сприймати їх як рівноправних з поправкою на їх особливість.

Перш ніж розпочати емпіричне дослідження ми вирішили обґрунтувати вибір методик, які по розрахованих показниках визначають певні параметри групи досліджуваних, їх взаємозв'язок, наслідки взаємодії у групах батьків та індивідуально, вплив на стан батьків проведеної роботи з психологом та самооцінки. Крім того запропоновані показники дослідження визначають критерії оцінки проведених досліджень, їх вплив на самооцінку батьків, визначення власного статусу в родині, відношення до дітей та соціуму.

Насамперед в загальнодоступній формі психологом було ознайомлено документальні свідчення про стан родини, її склад, повноту, матеріальне та соціальне становище. Тобто проведено етап інформаційного пізнання родин дітей з інвалідністю.

Необхідним було визначення діагнозу захворювань у дітей з метою спрямування роботи щодо батьків у індивідуальній формі.

Ключові слова: психолог, батьки дітей з інвалідністю, діти з інвалідністю, інтелектуальний розвиток, психоемоційний стан, інвалідність, психологічний супровід.

Summary. It has been important in the study to develop effective methods for training and social adaptation of families raising children with disabilities in order to protect their civil rights and dignity, to promote the development of centers to support such citizens and their families through social programs, to involve the work of communities for the integrated life of such people.

In addition to working with parents raising children with disabilities, the psychological and pedagogical team has the task of teaching others to be more

loyal and equal to the needs of such people, and society must learn to perceive them as equal, adjusted for their special needs.

Before starting the empirical study, we decided to justify the choice of methods that, based on the calculated indicators, determine certain parameters of the group of subjects, their interconnection, the consequences of interaction in groups of parents and individually, the impact on the parents' condition of the work done with a psychologist and self-esteem. In addition, the proposed research indicators define the criteria for evaluating the research conducted, their impact on parents' self-esteem, determining their status in the family, and attitudes toward children and society.

First of all, the psychologist provided publicly available documentary evidence of the family's status, composition, completeness, material and social status. In other words, the stage of informational cognition of families with disabled children has been carried out.

It has been necessary to determine the diagnosis of children's diseases to direct work with parents on an individual basis.

Key words: *psychologist, parents of disabled children, children with disabilities, intellectual development, psycho-emotional state, disability, psychological support.*

Постановка проблеми. В ході проведеного дослідження, стало актуальним привернути увагу до людей з інвалідністю особливо внаслідок інтелектуальних порушень, розробити методики по навчанню їх соціальної адаптації, з метою захисту їх громадянських прав та гідності, сприяння розвитку центрів для підтримки таких громадян та їх сімей на основі соціальних програм, залучення роботи громад для інтегрованого життя людей з обмеженими можливостями з інвалідністю інтелектуального розвитку в місцевих громадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженні

параметрів, критеріїв та показників ефективності психологічного супроводу батьків, які виховують дітей з інвалідністю використані розробки таких вчених: методика Дуче Діметріо, яка поєднує в собі діагностичний та психотерапевтичний науковий результат; методика ОРО [11]; психобіографічний метод (З. Фройд) [10]; траєкторія життя (Джеймс Шерего), а також дослідження вітчизняних вчених: Андрейко Б.В. [6], Островська К.О. [6], Панюк В.Г. [9], Чухрій І.В. [8].

Формування цілей дослідження. Метою проведення наукового дослідження є розкриття проблем сімей, які виховують дитину з інвалідністю та визначення параметрів, критеріїв та показників ефективності психологічного супроводу їх взаємин. Важливими цілями при здійсненні дослідження стали:

1. Правильне визначення психоемоційних станів батьків та дітей з інвалідністю;
2. Діагностування проблем взаємин у родинах, де виховуються діти з інвалідністю;
3. Корегування поведінки та ставлення батьків до дітей з інвалідністю з метою уникнення конфліктних та деструктивних станів.

Виклад основного матеріалу. Україна на даний час військових, економічних та моральних перепетій стала єдиною «раною». На нашу думку, в таких умовах криза взаємин у родинах, які виховують дитину з інвалідністю, загострюється і виникають проблеми психологічного характеру вже у батьків таких дітей. Крім того постає питання збалансувати стани взаємовідносин у таких родинах.

«Для подолання негативних тенденцій у підготовці названої категорії людей до інтеграції в суспільство, потрібна розробка нових теоретичних підходів до їх навчання, виховання і організації своєї життєдіяльності. Це завдання повинне вирішуватися з урахуванням всього комплексу медичних, педагогічних, економічних, соціальних, соціально-

психологічних проблем, що стосуються соціального захисту людей з особливими потребами, їх навчання, виховання, реабілітації та адаптації в соціальне середовище» [1, с.119].

Психологічний супровід сімей, що виховують дитину з інвалідністю є важливою умовою входження у загальний навчально-просвітницький комплекс співпраці психологів, педагогів, батьків і дітей, а також соціуму, що забезпечує позитивне ставлення до життя членів родини, де є особлива дитина, стан самої дитини в плані навчання та розвитку, зміцнення психоемоційного клімату в сім'ї, покращення соціалізації і стану психічного здоров'я.

Починаючи співпрацю у такій родині психологу слід вибудувати послідовність дій та визначити етапи роботи, підібрати відповідні методики.

Островська О.К. та Андрейко Б.В. використовуючи як основу розробки Інсу Кім Берга та Стіва Де Шейзера (I. K. Berg, S.De Shazerem, 1997) [6; 2], пропонують наступні етапи роботи з батьками дітей з інвалідністю у сесіях, а саме:

1. Бесіда вільна від проблем;
2. Очікування, з'ясування проблеми;
3. Формулювання мети;
4. Запитання про винятки;
5. Запитання про чудо;
6. Оцінювання, шкалування;
7. Перерва;
8. Зворотна інформація;
9. Компліменти;
10. Обґрунтування;
11. Домашнє завдання [6, с. 120].

На нашу думку, кожену сесію варто спостерігати поведінку

опитуваного та його реакцію на запитання, міміку, жести, які супроводжуються в ході бесіди та наступних сесійних етапів. Важливим також є зворотній зв'язок, який свідчить про розуміння тематики спілкування. Ці сесійні етапи дають змогу досліднику визначити основні критерії настрою та спрямованості батьків до співпраці з психологом та їх бажанні отримати допомогу.

Перш ніж визначитись з методиками у роботі з родиною психолог повинен провести ознайомлення з батьками та їх дітьми у документальній формі на підставі бесід та спілкування, інтерв'ювання, опису.

На цьому етапі найбільш доречним стане біографічний метод, параметри якого визначають кількість членів у родині, повноту, періоди народження в сім'ї дітей з інвалідністю, рід заняття батьків. Цей метод вважається феноменологічним дослідженням і складається з наступних методів спостереження:

- «лінія життя»;
- «моя автобіографія»;
- «гра біографічна».

Ці напрямки роботи поєднанні методикою Дуче Діметріо і представляють в собі діагностичний та психотерапевтичний науковий результат, який дає змогу психолого-терапевтичним та педагогічним працівникам підібрати правильні напрямки взаємодії з батьками.

Насамперед вважаємо, що батькам варто запропонувати написати свою автобіографію. Ця інформація покаже психологу, як батьки та інші члени родини позиціонують себе, як визначають етап народження особливої дитини у своїй автобіографічній історії, на які власні життєві сторони більше зосереджуються в викладенні інформації про себе.

Важливо психологу ознайомитись з діагнозом інвалідності дитини.

У наступному етапі дослідження психолог визначає життєвий шлях батьків окремо до створення сім'ї, після створення та в момент

народження особливої дитини.

Життєвий шлях особистості необхідно визнати загальнонауковою системною категорією, що описує події індивідуального життя людини з точки зору взаємодії суб'єкта активності з його життєвими обставинами, у яких ця активність якраз і здійснюється [7, с.146].

Для збору інформації про життєвий шлях варто запропонувати батькам методику «лінія життя», щоб вони намалювали етапи свого життя від народження себе до теперішнього часу.

«Лінія життя» входить до числа біографічних методів (траєкторія життя першим автором якої є Джеймс Шерего, 1998) [8, с. 34].

Психолог дає вказівки батькам, що у парі чи без провести лінію свого життя як вони бачать, як вважають відтворити її не допомагаючи їм. Це особисте бачення допомагає зрозуміти чи:

- пара бачить власне життя вдалим;
- переломні моменти пережиті разом, спільне, критичне, різне.

Результати даного методу дають можливість зрозуміти, що саме хвилює чи заспокоює людину уважливі чи значимі події її життя.

Варто наголосити, що кривими лініями намалювати власні злети і падіння, рівними лініями - періоди, коли на їх думку, нічого особливого не відбувалось. Ця методика дасть змогу психологу зрозуміти, які етапи життєвого циклу є для опитуваного важливими. Саме через це, категорія життєвого шляху посідає таку важливу роль у теоретичних схемах, і, одночасно, є частиною методології професійної діяльності практичного психолога [9, с. 123].

На лінії життя клієнт малює своє життя, а не історію сім'ї. Проте, досвід використання методики говорить, що такі змістовні частини, як любов, весілля, народження дітей, вихід на роботу, смерть близьких, розлучення, переїзди та ін., є загальними для індивідуальної та сімейної історій. Методика «Твоя лінія життя» дає важливу інформацію про сімейне

життя клієнта.

Методика «Лінія життя родини», дає розуміння психологу в тому, чому родина звернулась саме зараз, що спонукало до такого рішення, хто чи що спричинило вплив на зміни у стосунках. Важливо, що ця методика дає можливість самостійно вирішити, як саме відобразити свою лінію життя. Цікаво, якщо виконують це завдання обоє з батьків, чи зійдуться в них бачення ситуації їх лінії спільного сімейного життя.

Одним з найважливішим критерієм у інтерпретації, особливо групи, є те спільне, подібне, чи іншими словами спільна динаміка та тенденція у виконанні завдання.

Важливим є оцінка письмових відповідей батьків, формування думки, послідовність викладення тексту, акцентування важливих для них подій. Саме за методом "Аналіз тексту" можливо визначити характер опитуваного, його персональні критерії у ставленні до заданих запитань чи відтворення власного бачення ситуації.

Сам текст особи, яка його створила може свідчити про такі критерії як:

- вміння логічно і послідовно формувати основні елементи у єдину форму вираження;
- настроїв та наміри у висловлюванні власних бачень;
- розбірливість та читабельність тексту, його акуратність;
- наповненість доречною інформацією;
- взаємозв'язок всіх складових тексту, етапність та послідовність.

Науковий результат, так званий, як "творення теорії" у формуванні текстового характеру опитування, дає можливість комплексно підсумувати зібрану інформацію, проаналізувати взаємозв'язки даних у ній, зрозуміти характер категорій на усіх рівнях: емоційних, поведінкових, соціальних і т.д. пояснення певного явища, його розуміння, опис за допомогою комплексу.

Метод «Моя автобіографія» інтерпретується за допомогою критеріїв до методики, а також за допомогою методу аналізу тексту. Критерії - це самі частини тексту, але з біографічним значенням: частини-вписані події, еволюція подій, можливі ранжування подій, що надає значимості, розташування подій в хронологічному порядку [10].

«Сімейна соціограма» є психотерапевтичним критерієм оцінки ситуації в сім'ї очима батька або матері, що допомагає зрозуміти як склалися стосунки у родині [11].

На нашу думку, важливим є не роздати заготовлені завдання із нарисованими колами, а запропонувати батькам самим їх відобразити. Саме форма, розмір, наближеність цих кіл, характеризуватимуть позиціонування батьків себе стосовно дитини, один до одного та до інших членів родини.

Готові кола можна дати дітям, які через фізичні вади чи вік не можуть самостійно малювати.

Результати тестування оцінюються за такими критеріями, які дають змогу зрозуміти ставлення батьків до дитини, до свого родинного оточення та власного місця в своїй сім'ї, так і дитини з інвалідністю оцінити «своє місце» та роль у родині та взаєминах.

За нашими дослідженнями у БСМ «Карітас» м. Чортків, діти з інвалідністю в найближче оточення вводили маму, бабусю, батька, рідше братів та сестер. Хоча, якщо проводити діагностику в підлітковому періоді дитини з інвалідністю, зміни відбуваються в бік спорідненості з сестрами, братами, однолітками. Цей період є найважчим для розуміння батьків своїх дітей, але, якщо звичайні підлітки своїх друзів починають ставити на ближчі позиції ніж батьків, то підлітки з інвалідністю їх ставлять на одному рівні близькості до себе.

Критеріями оцінювання відображення методики є «Сімейна соціограма» є:

- 1) чисельність і спорідненість у родині;
- 2) величина, форма, навіть колір кожного кола, які відтворюють членів родини;
- 3) тіснота розташування кола, яке символізує опитуваного з іншими колами, які представляють родичів та друзів.

Перший критерій свідчить про те як опитуваний ставиться до входження в коло родини своїх членів, слід порівняти чи всі з реально наявних туди ввійшли, чи когось вилучили із-за меншої цінності або конфлікту, чи особистої неприязні.

Другий критерій величини кіл, стосовно відображення першочерговості входження кожного члена родини відносно опитуваного.

Третій критерій - дистанціювання кіл одне стосовно іншого свідчить про тісноту родинних стосунків, важливим є розташування відносно інших кіл, кола самого досліджуваного: якщо в центрі – свідчить про егоцентризм, може межувати з тиранією, деспотизмом, особливо якщо це людина, яка має вплив на добробут у родині чи велику від неї залежність. Якщо ж навпаки, коло розташоване найвіддаленіше від усіх - символізує емоційну відчуженість в родинних стосунках.

Дистанціювання кіл у малюнку має важливе значення в оцінці емоційного споріднення між членами родини. Так, злипання свідчить про симбіотичні стосунки, де ніхто не виставляє себе головним, а от значна віддаленість - результат частого конфліктності.

Означений тест дозволяє швидко та оперативно визначити взаємини родичів та членів родини, визначити статус кожного в оточенні, стосунки кожного з них між собою, приховане ставлення, особливо, якщо один з батьків боїться висловити незадоволення поведінкою когось у родині по відношенню до себе.

Отже, критеріями, які оцінюють за методикою сімейної соціограми є міжособистісні відносини та характер комунікації у родині, яка виховує

дитину з інвалідністю.

Опитувальник батьківського ставлення, або методика ОРО містить в собі 61 питання. Цей тест надійний і досить точно відображає особливості ставлення батька до дитини. Для того, щоб інтерпретувати результати найбільш точно, необхідно обговорити їх з психологом, що спеціалізується на сімейних відносинах. Відповіді на запитання записуються, а потім результати підраховуються за кожною шкалою.

Провівши оцінку результатів опитування з відповідними шкалами даної методики, психолог формує цілісну картину ставлення батьків до своїх особливих дітей. На нашу думку, цю методику варто проводити і стосовно здорових дітей у родині, якщо вони є. Це дасть змогу оцінити наскільки різняться чи не різняться ставлення батьків до дітей здорових та з інвалідністю. Крім того, категорії тесту під час опитування дають можливість і батькам розібратись у власній поведінці, поставлені запитання часто у батьків формують роздуми про їх поведінку стосовно дітей.

Висновки. Саме психологічний супровід може стати тим аспектом цінності для родини в розумінні один одного, своїх станів, психоемоційних настроїв, характеру поведінки та мотивів для взаємин.

Важливим є вивчення форм, методів та засобів психологічного супроводу, які сприяють вивченню ситуації в родині, оцінку психологічного клімату в родині, тенденцій розвитку, що дозволяє психологам провести моніторинг та діагностувати психічні стани, виокремити проблемні зони, ознайомитись з сімейною історією та її сучасним станом. Все це допомагає психологу у формуванні сутності психічних станів та їх врегулюванні.

З метою наукового підходу визначено ряд методик, які спеціально підібрані для оцінки параметрів, критеріїв та показників і аналізу їх впливу на результат впровадження серед родин.

Звичайно, не всі методики можна пристосувати до кожної родини, її слід обґрунтовано підібрати для індивідуального підходу та окремо взятого випадку.

В процесі наших спостережень ми розкривали проблеми у стосунках, які часто приховуються у родині через осуд у суспільстві чи власні принципи, проте отримані та проаналізовані результати, повинні забезпечити розуміння у взаєминах, покращити психоемоційний стан кожного з членів родини і цим самим виробити стійкість до впливу зовнішніх факторів соціального характеру.

Література

1. Соколова Г.Б. Особливості емоційного вигорання батьків, які виховують дітей із синдромом Дауна. Наука і освіта. 2018. № 5–6. С. 118–122.
2. Berg I. K., Jong P. Terapia krótkoterminowa skoncentrowana na rozwiązaniu. URL: <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/159710/terapia-krotkoterminowa-skoncentrowana-na-rozwiazaniu> (дата звернення: 17.08.2023)
3. Grzyb M., Autorski Program Terapeutyczny BSFT- krótkoterminowa Terapia Skoncentrowana na Rozwiązaniu, Parzymiechy 2013. URL: <https://www.googleadservices.com/pagead/aclk> (дата звернення: 17.08.2023)
4. Milner J., O'Byrne P. Poradnictwo krótkoterminowe: narracje i rozwiązania. Wydawnictwo : Zysk i Ska ; Poznań Rok wydania, 2007.
5. Kienhuis J., Świtek T. Klient ekspertem. Podejście Skoncentrowane na Rozwiązaniach i jego zastosowanie w Polsce. Wydawnictwo : Kraków, 2007.
6. Островська К.О., Андрейко Б.В. Статистичні результати ефективності програми психологічних послуг для батьків дітей з особливими

- потребами у групах “взаємодопомоги” // Психологічний часопис. Науково-практичний журнал Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2017. № 5(9). С. 117-128.
7. Панок В. Г., Рудь Г. В. Психологія життєвого шляху особистості : монографія. К. : Ніка-Центр, 2006. 280 с.
 8. Чухрій І.В. Чинники соціально-психологічної адаптації матерів, які виховують дитину – інваліда // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: збірник наукових праць. К. : Університет «Україна». 2012. №9 (11). 247 с.
 9. Панюк В.Г. Практична психологія. Теоретико-методологічні засади розвитку: монографія. Чернівці : Технодрук. 2010. 486 с.
 10. Біографічний метод, вчування. URL: http://pidruchniki.com/12631113/psihologiya/biografichniy_metod_vchuvannya (дата звернення: 5.03.2023)
 11. Тест Сімейна соціограма. URL: <http://dytpsyholog.com/2015/03/24/тест-сімейна-соціограма> (дата звернення: 11.08.2023).